

ЗВ'ЯЗОК ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТА ЕМПІРИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ СТИЛЮ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ НА РІВНІ КОНСТРУЮВАННЯ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Д. В. Місенг

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,

dariamiseng@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, с. н. с., В.В.Жовтянська

Проблема стилю життя є предметом аналізу концептуально різних напрямків гуманітарної думки, і наразі немає єдиного усталеного погляду на зміст цього поняття. У соціологічному підході стиль життя визначається як комплекс соціальних практик, що слугують основою соціальної стратифікації, символом приналежності до певної статусної групи. У рамках соціально-психологічного напрямку стиль життя визначається через вибір та/або реалізацію соціально усталених практик, що є індивідуальним виявом групового феномену. Психоаналітичний підхід передбачає розгляд стилю життя особистості як набору індивідуальних компенсаторних стратегій [3]. У загальнопсихологічному підході стиль життя розглядається як стратегічні шляхи взаємодії особистості з фізичним та соціальним середовищем, що проявляються як сукупність стійких способів та форм організації життя. Більш того, у рамках загальнопсихологічного підходу стиль життя особистості розглядається як характеристика її життєдіяльності, що проявляється у регулярних паттернах поведінки на різних рівнях цієї життєдіяльності: 1) загального характеру взаємодії особистості зі світом; 2) конструювання особистісних стратегій і тактик життєдіяльності; 3) вибору культурних преференцій. Описуючи стиль життя як характеристику життєдіяльності особистості, необхідно розглядати його як вияв суб'єктності

та індивідуальності, який може відображати життєвий вибір особистості, можливість до самореалізації у певній соціальній якості, у контексті відносин з оточенням [2].

Рівень конструювання особистісних стратегій і тактик життєдіяльності переважає існування особистісної життєвої стратегії та життєвих тактик. Життєва стратегія постає перед нами як спосіб індивідуальної організації та регуляції плину життя. Згідно до цього, життєві стратегії, які проявляються у постановці та реалізації цілей особистості, можуть виступати показниками взаємовідносин особистості зі світом, її ставлення до світу та власного життя. Проте, принциповий зміст життєвої стратегії полягає не тільки у своєрідному структуруванні та організації життя, але і у визначенні способу реалізації життєвої стратегії, тобто, підборі, структуруванні, організації та здійсненні життєвих тактик [1]. У психологічному контексті життєві тактики можуть бути представлені як свідомі, частково свідомі або несвідомі програми дій, спрямованих на досягнення життєвих цілей, практичної реалізації власних цінностей. Ми розглядаємо життєві тактики як свідомі, частково свідомі або несвідомі повсякденні вибори особистості, здійснені у реальних умовах, та спрямовані на досягнення життєвої мети, на реалізацію ведучих цінностей особистості.

Наразі існують передбачення, що ціннісні орієнтації можуть впливати на процес формування та функціонування стилю життя особистості [4]. Багатьома дослідниками ставиться питання щодо існування зв'язків між ціннісними орієнтаціями особистості та її життєвою стратегією, однак наразі відчувається брак розгорнутих емпіричних досліджень взаємозв'язку ціннісних орієнтацій та життєвої стратегії особистості як частини стилю життя. Припускається, що особистість може вибудовувати власну життєву

стратегію та обирати життєві тактики у відповідності до ціннісних орієнтацій.

Відтак, *метою* статті є доведення існування зв'язків між стилем життя особистості на рівні конструювання життєвих стратегій і тактик та ціннісними орієнтаціями особистості.

Вивчення зв'язків між стилем життя особистості на рівні конструювання життєвих стратегій і тактик та ціннісними орієнтаціями здійснювалося на вибірці респондентів 14-24 років (N=170). Для вивчення ціннісних орієнтацій респондентів було використано ціннісний опитувальник Ш.Шварца. З метою вивчення стилю життя особистості на рівні конструювання життєвих стратегій і тактик респондентам було запропоновано письмово дати відповідь на два запитання: «Які цілі в житті Ви ставите перед собою?» (Запитання передбачає висловлення респондентом глобальних шляхів (тактик) досягнення власних задумів у найближчі 10 років) та «Чим Ви плануєте займатися найближчі 10 років? Вкажіть сім пунктів» (Спрямування на вивчення уявлень про життєві цілі та образ бажаного майбутнього). Для обробки та аналізу отриманого текстового масиву був використаний метод контент-аналізу. За одиницю аналізу було обране судження. Під час первинного аналізу текстового масиву було помічено, що переважна більшість суджень респондентів логічно підпадала під опис ціннісно-мотиваційних блоків, визначених Ш.Шварцем. Судження респондентів підпадали під вищезазначені блоки, описуючи ставлення та відносини респондента, його плани, цілі, замисли, що усе разом формує певну ціннісно-сміслову насиченість тексту. Спираючись на це, за основні категорії аналізу відповідей респондентів було обрано десять ціннісно-мотиваційних блоків Ш. Шварца: «Конформність», «Традиція», «Добро», «Універсалізм», «Самостійність», «Стимуляція», «Досягнення», «Влада»,

«Гедонізм», «Безпека» з їх відповідною змістовою насиченістю. З метою забезпечення усестороннього аналізу відповідей респондентів на запитання анкети нами було залучено додаткові категорії аналізу: «Навчання та кар'єра», «Саморозвиток», «Переїзд», «Здоров'я».

Отриманий у результаті психологічної діагностики масив даних був перевірений на нормальність розподілу досліджуваної ознаки за допомогою критерію узгодженості Колмогорова-Смирнова. У результаті перевірки виявилось, що дані, отримані у результаті контент-аналізу запитань та ціннісного опитувальника не підпорядковуються нормальному розподілу, що зумовило вибір непараметричних методів для подальшого статистичного аналізу. Таким чином, з метою визначення впливу ціннісних орієнтацій на стиль життя на рівні конструювання життєвих стратегій і тактик нами був застосований U-критерій Манна-Уїтні. З цією метою шкали, сформовані на основі показників тесту Ш.Шварца були перетворені з метричних на номінальні шляхом їх поділу на дві групи: група з високою (ранги 1-5) та низькою (ранги 5,5-10) вираженістю цінності. Сформовані групи слугували для подальшого порівняння середніх значень за допомогою U-критерія Манна-Уїтні. Порівняння груп на основі вираженості ціннісних ознак відбувалося для кожної цінності за Ш.Шварцем. Дана процедура надала можливість визначити особливості прояву ціннісного компонента на рівні конструювання життєвих стратегій і тактик між групами з високою та низькою вираженістю конкретної цінності за Ш.Шварцем.

Таким чином, на рівні життєвих стратегій за U-критерієм Манна-Уїтні було віднайдено статистично значущі розбіжності між групами респондентів 14-24 років з високим та низьким ступенем вираженості цінностей Влада, Безпека та Універсалізм для змінних запитання анкети «Які цілі в житті Ви ставите перед собою?». Для змінної цінності Влада існує прямий статистично

значущий зв'язок зі змінною «Цілі в житті. Влада», що підтверджує вияв цінності Влада на рівні життєвих стратегій. Змінна, що представляє цінність Безпека, характеризується прямим зв'язком зі змінною «Цілі в житті. Навчання і Кар'єра», що свідчить про схильність респондентів з високою вираженістю цінності Безпека приділяти більше уваги навчанню, роботі, вибудовуванню кар'єрного шляху як один із варіантів забезпечення емоційної, фізичної та матеріальної безпечності існування. Змінна, що представляє цінність Універсалізм, має прямі зв'язки зі змінними «Цілі в житті. Саморозвиток» та «Цілі в житті. Універсалізм», що свідчить про схильність респондентів 14-24 років з високою вираженістю цінності Універсалізм до постановки життєвих цілей, спрямованих на створення добробуту оточення, його благоустрій та на саморозвиток.

Таблиця 1

Результати розрахунку U-критерія Манна Уїтні для змінних запитання анкети «Які цілі в житті Ви ставите перед собою?» для вибірки респондентів 14-24 років (N = 170)

Групуюча ціннісна змінна	Змінні есе «Які цілі в житті Ви ставите перед собою?»	Середнє значення рангів порівнюваних груп		Значення за U-критерієм Манна-Уїтні
		Група	Середній ранг	
Влада	Влада	1-5	68,435	1265.5, $p \leq 0,05$
		5,5-10	57,89	
Безпека	Навчання і Кар'єра	1-5	71,11	1081.5, $p \leq 0,05$
		5,5-10	57,52	
Універсалізм	Саморозвиток	1-5	64,07	1627.5, $p \leq 0,05$
		5,5-10	57,55	
	Універсалізм	1-5	63,56	1660, $p \leq 0,05$
		5,5-10	58.12	

У результаті порівняння середніх значень змінних за запитанням «Чим Ви плануєте займатися найближчі 10 років?» за U-критерієм Манна-Уїтні було визначено наявність статистично значущих розбіжностей між групами з високою та низькою вираженістю цінностей Добро, Досягнення та Безпека. Відтак, спираючись на показники середніх значень рангів порівнюваних груп було визначено наявність прямого зв'язку цінності Добро зі змінною «Займатися 10 років. Універсалізм» та зворотній зв'язок і «Займатися 10 років. Кар'єра». Для змінної Досягнення встановлено прямий зв'язок зі змінною «Займатися 10 років. Саморозвиток» та зворотній зв'язок зі змінною «Займатися 10 років. Традиція». Змінна «Займатися 10 років. Саморозвиток» має прямий зв'язок із цінністю Самостійність та зворотній із цінністю Безпеки.

Таблиця 2

Результати розрахунку U-критерія Манна Уїтні для змінних запитання анкети «Чим Ви плануєте займатися найближчі 10 років?» для вибірки респондентів 14-24 років (N = 170)

Групуюча ціннісна змінна	Змінні есе «Чи Ви плануєте займатися найближчі 10 років?»	Середнє значення рангів порівнюваних груп		Значення за U-критерієм Манна-Уїтні
		Група	Середній ранг	
Добро	Універсалізм	1-5	82,41	2599, $p \leq 0,05$
		5,5-10	72,50	
	Навчання і Кар'єра	1-5	74.39	2276.5, $p \leq 0,05$
		5,5-10	90.61	
Досягнення	Традиція	1-5	78,50	2957.5, $p \leq 0,05$
		5,5-10	82,01	
	Саморозвиток	1-5	85,54	2589.5, $p \leq 0,05$
		5,5-10	72,58	
Безпека	Саморозвиток	1-5	69.85	2057.5, $p \leq 0,05$
		5,5-10	83.76	

Самостійність	Саморозвиток	1-5	83.47	1923.5, $p \leq 0,05$
		5,5-10	69.32	

Відповідно до цього, можемо стверджувати, що на рівні життєвих стратегій респонденти з вираженою цінністю Добро схильні демонструвати більшу спрямованість на суспільну активність, благоустрій та добробут широкого кола оточення та менш схильні орієнтуватися на отримання освіти, побудови кар'єрного шляху, просування кар'єрною драбиною. Респонденти з пріоритетними цінностями Досягнення та Самостійність є більш спрямованими на активності, пов'язані із особистісним розвитком, у той час як респонденти з високим рівнем цінності Безпека менш орієнтовані на саморозвиток на даному рівні прояву стилю життя особистості.

Було виявлено, що за змінними з високою та низькою вираженістю цінностей Ш.Шварца для змінних, що представляють стиль життя на рівні конструювання особистісних стратегій і тактик життєдіяльності, було виявлено існування статистично значущих розбіжностей. У той самий час, такі статистично значущі відмінності існують не для усіх ціннісних змінних. Відповідно до цього, ми можемо стверджувати про існування зв'язків між ціннісними орієнтаціями та особистісними стратегіями та тактиками як рівня життєдіяльності особистості, однак не можемо вказувати на його визначальний характер. Окрім того, помічено існування більшої кількості статистично значущих зв'язків між ціннісними орієнтаціями та життєвими тактиками, аніж стратегіями, що може свідчити про тенденцію визначати не мету, а шляхи її досягнення у відповідності до власної системи цінностей.

Література

1. Абульханова-Славская К. А. *Стратегия жизни*. М., 1991. 299 с.
2. Місенг Д. В. Стиль життя особистості: операціоналізація поняття. *Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2018. Вип. 9 (18). С. 158-177.

3. Місенг Д.В. Стиль життя особистості: основні наукові підходи і концептуалізація поняття. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2016. Вип. 38. С. 30-39.
4. Титаренко Т. М. *Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності*. Київ: Либідь, 2003. 376 с.